

DOI: 10.26565/2227-6521-2022-48-02

УДК 316.2

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ АГНЕСИ ЗВОНИЦЬКОЇ

Батаєва Катерина Вікторівна – доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціально-реабілітаційних технологій Житомирського економіко-гуманітарного інституту Університету «Україна»; вул. Вільський Шлях, 18, Житомир, 10020, Україна, email: bataevaekaterina72@yahoo.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4628-4817>

У статті розкривається проблематика соціологічної концепції соціального зв'язку першої української жінки-дослідниці А. Звоницької, встановлюються змістовні зв'язки між її концепцією та класичними й сучасними соціологічними теоріями. Зазначається, що А. Звоницька виділяла три аспекти соціальності, які умовно можна назвати когнітивним, акціональним та комунікативним. Вона підкреслювала, що соціальний зв'язок має бути встановлений індивідами свідомо, а проявитися він може у їхній спільній діяльності, яка має бути узгодженою. А. Звоницька виокремлювала три моменти у процесі встановлення соціального зв'язку: 1) момент набуття особистістю знань та властивостей від навколишнього психологічного середовища, або момент проєктивний, 2) заломлення цих набутих знань та властивостей в особистій свідомості, або суб'єктивний момент; 3) припущення існування цих суб'єктивно заломлених властивостей й в оточуючих особистостях, або момент еєктивний. Аналізуються негативні наслідки розриву соціального зв'язку в ситуації соціального конфлікту чи соціальної кризи. Досліджується зміст закономірностей щодо протікання соціальних конфліктів, які сформулювала А. Звоницька, а саме: 1) чим глибший соціальний зв'язок й тісніші відносини в соціальній групі, тим гостріше і сильніше в ній проявляється соціальна криза; 2) чим сильніше і частіше відбувається порушення імперативних (в очах кожної сторони) норм, тим сильніше зростає обурення; 3) в ситуації постконфліктного стану суспільства ненависть змінюється соціальною втомою та станом пригніченості та апатії. Наголошується, що, на думку А. Звоницької, значну роль у відновленні соціального зв'язку відіграє симпатія. Соціальний зв'язок сприяє поглибленню симпатії, яка, своєю чергою, поглиблює соціальний зв'язок. Зроблено висновок, що симпатія стає соціальним чинником згуртованості соціальних груп та є результатом усвідомлення подібності суб'єктивного досвіду індивідів.

Ключові слова: соціальний зв'язок, еактивація, конфлікт, симпатія, наслідуювання.

Для цитування: Батаєва К. В. Концепція соціального зв'язку Агнеси Звоницької. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2022.48. С. 14-20 <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2022-48-02>

Постановка проблеми

Агнеса Звоницька (1897-1942) почала публікувати свої праці з соціології на десять років раніше іншої української дослідниці К. Грушевської, хоча вони були майже ровесницями. А. Звоницька була не лише першою жінкою-соціологинєю в Україні, а й першою дослідницею, яка особливу увагу приділила темі соціального зв'язку, який є сутністю суспільного життя. Концепцію соціального зв'язку А. Звоницька виклала у першому томі «Соціальний зв'язок» чотиритомної (за задумом) праці «Досвід теоретичної соціології», який вона видала у 1914 р. у Києві. Другий том мав бути присвячений вивченню місця соціології серед інших наук, її методів та панівних течій, третій – аналізу логічної категорії суспільності, а четвертий – розгляду історичних категорій соціології (про це вона написала у вступі до першого тому [1, с. 9], проте інші томи так й не були видані). Видання книги викликало позитивні відгуки у пресі, зокрема Пилип Сорокін у журналі «Завіти» (1914) відзначив велику ерудицію, систематичність мислення та цілісність побудови праці А. Звоницької. Проте, на жаль, творчість А. Звоницької була забута на довгі роки, її ім'я мало кому відоме у науковій спільноті. На це міг вплинути той факт, що науковий архів А. Звоницької був втрачений у Ленінграді¹ під час блокади 1941-1944 рр.,

© Батаєва К., 2022

¹ А. Звоницька народилася та мешкала у Києві до 1918 р. (у Києві видала свою основну роботу «Соціальний зв'язок» у 1914 р.), а також у 1921-1925 рр., коли працювала на юридичному факультеті Інституту народного господарства. У 1918-1921 та 1925-1929 рр. А. Звоницька була співробітницею Державного рефлексологічного Інституту з вивчення мозку та психічної діяльності в Ленінграді, який створив та очолив В. Бехтерев; за сумісництвом у 1926-1930 рр. працювала науковим співробітником Криміналістичного кабінету (Ленінградська філія Державного інституту з вивчення злочинця та злочинності); у 1931-1941 рр. А. Звоницька – старший асистент Психотехнічної лабораторії тресту «Лентрамвай», а з березня 1935 року за сумісництвом – старший науковий співробітник секції психології Державного інституту наукової педагогіки, яку очолював С. Рубінштейн.

крім деяких її робіт [1-4], виданих до 1941 р. Можна визнати, що в сучасній українській соціології виникла проблема в необхідності вивчення та інтерпретації творчої спадщини А. Звоницької, адже на цей час відсутні систематичні дослідження її наукової думки.

Ступінь наукової розробленості проблеми

Здійснений нами аналіз виявив лише окремі ремарки щодо деяких наукових ідей А. Звоницької у роботах українських соціологів. Наприклад, у роботі С. Макеєва, С. Оксамитної та О. Швачки можна знайти коментарі щодо ідей А. Звоницької про еєктивацію та встановлення соціального зв'язку між індивідами [5, с. 26, 30]. Цікавим є припущення про наявність концептуального зв'язку між теорією еєктивації А. Звоницької та концептом ідентифікації. «Навіть найпростіший акт спілкування вимагає навички антиципації, передбачення суджень та дій партнера. Ідентифікація зумовлює розвиток такої навички. «Момент» отожднення себе з конкретним соціальним цілим відтворюється тоді, коли кожне «Я» допускає подібність своїх орієнтацій з орієнтаціями всіх «не-Я». А. Звоницька називає такий процес припущення подібності еєктивацією. Фактично відновлюється узгодженість спільних дій, що в результаті символізує наявність спільної мети. Соціально-психологічні механізми виникнення ідентифікаційного осмислення «Ми» пов'язані саме з проєкцією особистісних зразків в ідеальне відображення оточуючих» [5, с. 30].

Мета статті полягає у виявленні концептуальної оригінальності соціологічної теорії першої української соціологині А. Звоницької та встановленні змістовних зв'язків між її концепцією та класичними й сучасними соціологічними теоріями.

Виклад основного матеріалу

У вступі до праці «Соціальний зв'язок» А. Звоницька розглядає соціальний зв'язок як предмет і «наріжний камінь» теоретичної соціології [1, с. 7]. Соціальний зв'язок вона розуміє як «класифікаційну ознаку соціальності», яку необхідно вивчати не емпірично, а теоретично: «дослідження соціального зв'язку має йти не емпіричним, а конструктивним шляхом» [1, с. 9]. А. Звоницька описує метод вивчення соціального зв'язку, який змістовно можна віднести до категорії феноменологічного аналізу свідомості дослідника (хоча вона не використовує термін «феноменологія»): «з яких відправних точок потрібно починати цю конструкцію? Очевидно, жоден з моментів, що не лежить у безпосередньому зовнішньому та внутрішньому досвіді, жоден із проміжних пунктів свідомості для цієї мети не підходить. Всі ці пункти самі конструйовані з емпіричних даних — конструйовані життєво, навпаки, без достатнього контролю. Для наукового дослідження шлях лежить прямо від спостережень зовнішнього та внутрішнього досвіду — життя та усвідомлення себе» [1, с. 9].

А. Звоницька виділила суттєві ознаки соціальності, які подібні до ознак соціальної дії, запропонованих пізніше М. Вебером у статті «Основні соціологічні поняття» [6]. А. Звоницька виділила два аспекти соціальності, які умовно можна назвати когнітивним та акціональним: соціальний зв'язок має бути встановлений індивідами *свідомо*, а проявитися він може у їхній спільній *діяльності*. «Те особливе коло відносин, які ми називаємо соціальними, розпізнається ззовні за деяким об'єднанням свідомого життя та погодженням діяльності. Ці два явища нерозривно пов'язані між собою: узгоджену діяльність не можна уявити без об'єднання свідомого життя» [1, с.15-16]. Згідно з М. Вебером, поняття соціальної дії також має включати два значення, — раціоналізацію (або мотивованість) дії та її спрямованість на інших людей, тобто воно також містить акціональний та смисловий аспекти. Хоча в інтерпретації соціальності, запропонованої А. Звоницькою, є ще один аспект — аспект *узгодженості* діяльності та свідомого життя індивідів. Спираючись на ідеї Г. Де Тарда, А. Звоницька пояснює феномен узгодженості змісту свідомості людей, які різняться за віком, рівнем розвитку, статусом тощо тим, що вони постійно спілкуються та наслідують один одному. При цьому А. Звоницька критикує Г. де Тарда і стверджує, що неможливо пояснити соціальність, оперуючи лише категорією наслідування: дослідники, які «кладуть в основу своєї теорії наслідування у всьому його обсязі, не можуть дати адекватного пояснення соціальності» [1, с. 42]. Саме спілкування А. Звоницька розглядає як базовий конструкт, який пояснює виникнення соціальних відносин між людьми.

А. Звоницька аналізує три моменти у процесі наслідування: 1) «момент набуття особистістю знань та властивостей від навколишнього психологічного середовища, або момент *проєктивний*», який стає можливим завдяки наслідуванню досвіду інших людей; 2) «заломлення цих набутих знань та властивостей в особистій свідомості, або *суб'єктивний* момент»; на цьому етапі особистість здійснює синтез усіх набутих знань та формує цілісну, синтетичну свідомість, на основі якої вона формує більш точне уявлення про інших; особистість стає здатною переносити властивості своєї свідомості на інших людей та стає здатною перейти на третій рівень; 3) припущення існування цих суб'єктивно заломлених властивостей й в оточуючих особистостях, або момент *еєктивний*» [1, с. 54]. Проєктивний та еєктивний моменти А. Звоницька розглядає як два полюси особистої самосвідомості, причому «постійний перехід від проєктивного до еєктивного полюсу становить загальний закон розвитку особистості» [1, с. 57]. На думку А. Звоницької, саме еєктивація становить сутність феномену соціального зв'язку та спільної діяльності людей.

Основою теорії соціального зв'язку в концепції А. Звоницької стає припущення про схожість (а не про відмінність) свідомості індивідів, які еєктивують (проєктують) зміст свого суб'єктивного досвіду на

інших осіб: «тільки значна схожість суб'єктивних свідомостей може дати міцний фундамент для цих відповідностей та створити міцні тривалі соціальні відносини між особистостями» [1, с. 66]. В цьому можна помітити значну відмінність концепції А. Звоницької від постмодерністських концепцій особистості, в яких акцентується саме момент відмінності, а не схожості свідомості та суб'єктивного досвіду особистостей як основи їхньої соціальної взаємодії, взаємного навчання та підтримки соціального зв'язку. Приміром, Д. Панагія стверджує, що існує етичний пріоритет у комунікативній відмінності, а не однаковості людей, що народжується зі здатності людини настроюватися на різницю як таку [7]. А. Звоницька ж вважає, що саме подібність суб'єктивного досвіду особистостей може стати фундаментом для виникнення соціального зв'язку між ними, натомість відмінність свідомостей може стати значною перешкодою для її виникнення. «У тих випадках, коли спільність переживань одного індивіда з іншим настільки слабка, що не допускає еєктивації жодного з основних моментів та рис особистої самосвідомості, не може бути й мови про соціальний зв'язок» [1, с. 78]. Як приклад А. Звоницька наводить історичний факт експансії європейців до Америки, коли європейці запозичували в індіанців безліч корисних рослин, наприклад картоплю, кукурудзу, тютюн тощо, але справжній соціальний зв'язок між ними не міг бути встановлений внаслідок відсутності загального суб'єктивного досвіду. Хоча згодом, у результаті накопичення дрібних наслідувань сформувалося сприятливе підґрунтя для виникнення між ними соціального зв'язку та суб'єктивного усвідомлення певної схожості. Іншими історичними прикладами процесу формування подібності між різними особистостями є еллінізація східного світу в імперії Олександра Македонського, романізація Заходу в Римській імперії, вестернізація Японії в 19 ст., які стали основою соціального зв'язку між східним та західним світами.

За різними соціальними ознаками (релігійними, політичними, професійними, національними тощо) люди можуть встановлювати численні соціальні зв'язки, які можуть створювати контексти, що перетинаються. «Кожна особистість є точкою перетину безлічі соціальних ліній» [1, с. 82] та створює різні за обсягом «кола соціального зв'язку». У певному сенсі можна говорити про те, що А. Звоницька передбачила деякі ідеї сучасної теорії соціальної мережі, яку можна графічно зобразити як безліч осередків, що мають сполучні компоненти чи вузли. У концепції А. Звоницької такими вузлами стають особи, які встановлюють соціальні зв'язки з різними соціальними групами, використовуючи механізм еєктивації певних компонентів суб'єктивного досвіду. «Професійні спілки, політичні партії, релігійні секти, всілякі товариства, установи, клуби представляють окремі групи, які утворилися еєктивацією відповідних наслідувань у межах ширших економічних, політичних, релігійних та культурних об'єднань. Кожен член суспільства, еєктивуючи на різних осіб певні наслідування, що входять у синтез його особистості, належить до різних соціальних груп. Цей основний принцип соціальної структури безпосередньо впливає із закону еєктивації наслідування: хоч би яке наслідування ми не взяли, ми завжди знайдемо відповідну його еєктивації соціальну групу» [1, с. 84].

А. Звоницька представила деякі тези власної теорії особистості, в якій можна помітити смислові паралелі з теорією габітуса П. Бурдьє (згідно з якою під впливом схожих соціокультурних та економічних умов життя у індивідів формуються спільні моделі реагування, поведінки, мислення) та соціального характеру Е. Фромма (відповідно до якої за аналогічних соціально-історичних обставин формується типовий для більшості населення певної країни соціальний характер). А. Звоницька говорить про «колосальні подібності» особистості з оточуючими людьми у певному суспільстві, які стають результатом множинних наслідувань та пристосувань до вимог довкілля за наявності тривалого соціального зв'язку з іншими індивідами [1, с. 136]. Центральну роль у формуванні типових моделей соціального характеру, на думку А. Звоницької, відіграє еєктивація, трансляція подібних форм життєвого досвіду від одного індивіда до іншого. Якщо ж процес еєктивації порушується, це може викликати різку реакцію невдоволення з боку інших членів соціальних груп та призвести до конфлікту, розриву соціального зв'язку.

У четвертому розділі праці «Соціальний зв'язок», який називається «Розрив соціального зв'язку», А. Звоницька представила власну концепцію соціального конфлікту, розпочавши з критики теорій Г. Де Тарда, Ф. Гіддінгса та Д. Болдуїна, які, на її думку, не змогли пояснити природу соціального конфлікту. Саме феномен еєктивації може допомогти, на думку А. Звоницької, пояснити сутність соціального конфлікту. У ситуації еєктивації суб'єктивного досвіду індивід очікує певної реакції від інших людей, але якщо інші поводяться у розріз з його очікуваннями, це може викликати різку реакцію обурення і гніву, що стає причиною конфлікту. А. Звоницька розрізняє два різновиди конфлікту: 1) конфлікт між особистістю та суспільством та 2) соціальну кризу (конфлікт між соціальними групами). «Якщо порушення еєктивації відбувається ізольовано окремим індивідуумом, то маємо конфлікт між особистістю та суспільством; якщо ж «злочинцями» є ціла група, ціла частина суспільства, то подібне явище є соціальною кризою» [1, с. 148]. А. Звоницька формулює закономірність: чим глибший соціальний зв'язок й тісніші відносини в соціальній групі, тим гостріше та сильніше в ній відбувається соціальна криза [1, с. 179]. «Якщо в тісних колах опиняться представники ворогуючих таборів з будь-якої спірної теми соціальної кризи, якщо в момент релігійної кризи в сім'ї опиняться люди, які по-різному вірять, якщо в момент політичної кризи в клубі опиняться представники

ворогуючих партій, то в усіх цих випадках розкол з особливою силою, з особливою гостротою та особливим взаємним роздратуванням відбудеться у межах тісної групи» [1, с. 199-200]. А. Звоницька пропонує безліч історичних та літературних прикладів, що підтверджують цю закономірність. Наприклад, сербський революціонер Карагеоргій на початку 19 ст. вбив свого батька, який вирушив до паші донести на сина; Тарас Бульба вбив свого сина-зрадника... Закономірність, описана А. Звоницькою, нагадує відому тезу Л. Козера, яку він запропонував у праці «Функції соціального конфлікту» у 1956 р.: чим тісніші й ближчі відносини в групі, тим жорсткіше проходить між її членів конфлікт у разі ренегатства (переходу членів групи до інших соціальних груп), відступництва чи опозиційної діяльності її членів [8, р. 67].

Інша закономірність, сформульована А. Звоницькою, стосується впливу на інтенсивність соціального конфлікту масштабу порушення соціальних норм ворогуючими групами. «Чим сильніше і частіше відбувається порушення імперативних в очах кожної сторони норм, тим сильніше зростає обурення» [1, с. 181]. Як стверджує А. Звоницька, будь-яка соціальна криза та соціальний конфлікт має вплинути на суспільний світогляд і пов'язані з ним культурну діяльність, літературу, науку, мистецтво, хоча передувати соціальній кризі має саме ідеологічна криза [1, с. 192]. Ще одна описана А. Звоницькою закономірність стосується посткризового та постконфліктного стану суспільства, коли ненависть змінюється соціальною втомою та станом «пригніченості», апатії, «гнітючої незадоволеності» або, використовуючи поняття Е. Дюркгайма, аномії. «Суспільство залишається без керівних ідеалів, без певних прагнень, без твердого знання, що робити, до чого направити своє життя» [1, с. 211]. У ці періоди зростає статистика самогубств (які Е. Дюркгайм називав «аномійними самогубствами»). «Ці періоди розпаду, загальної пригніченості, загальної туги є логічним завершенням великих соціальних збурень. Соціальний зв'язок втратив свою інтенсивність. Система імперативів занепала. У суспільстві панує безпринципність» [1, с. 214]. Можливо, ці ідеї А. Звоницької вплинули на П. Сорокіна, який читав її книгу і написав позитивну рецензію на неї у 1914 р., а в праці «Соціологія революції», виданій у 1925 р., він описав схожу соціальну ситуацію, типову для етапу контрреволюції, коли суспільство впадає у масовий психологічний стан деморалізованості, пригніченості та безсилля: «суспільство виявляється закутим, пов'язаним, заціпенілим. На зміну ажитації приходить тиша, остовпіння, інерція й апатія, на зміну збудження – гальмування й млявість, на місце шаленої імпульсивності – стомленість та пасивність» [9, р. 58].

Відновлення втраченого в соціальній кризі соціального зв'язку відбувається поступово протягом тривалого часу. Значну роль у відновленні соціального зв'язку відіграє симпатія, особливістю якої, на думку А. Звоницької, є прагнення захищати іншого від страждань, приносити йому задоволення, інакше це – прагнення до збереження іншого [1, с. 216]. Вона підкреслює найважливішу роль саме страждання, але не задоволення у встановленні симпатії між індивідами [1, с. 246]. Можна помітити смислові паралелі між концепцією А. Звоницької та теорією моральних почуттів Адама Сміта, який у праці «Теорія моральних почуттів», виданої у 1790 р., визначав симпатію як наше співчуття до страждань, а не задоволень інших. «Симпатія до страждання, хоча вона не більш значуща, ніж симпатія до радості, все ж таки більше привертає нашу увагу. Слово «симпатія» в точному та первісному своєму значенні виражало почуття, спільне нам з людиною, яка страждає, а не з людиною, яка відчуває радість» [10, р. 38]. Представник американської школи символічного інтеракціонізму Ч. Кулі присвятив симпатії шостий розділ праці «Людська природа та соціальний порядок» (1902), яку він назвав «Симпатія та розуміння як аспекти суспільства». Ч. Кулі визначає симпатію як здатність людини проникати у свідомість інших людей і брати участь у ній [11, р. 132]. Як і А. Звоницька, Ч. Кулі розглядає симпатію як найважливішу складову суспільного життя: «симпатія – це необхідний атрибут соціальної здібності. Тільки тією мірою, в якій людина розуміє інших людей й тим самим життя навколо себе, вона веде повноцінне існування» [11, р. 132]. Інший представник символічного інтеракціонізму Джордж Герберт Мід у праці «Розум, Я і суспільство» присвятив симпатії тридцять восьмий підрозділ, який називається «Природа симпатії». Д. Г. Мід говорить про одну з основних умов симпатії – наявність відповідної реакції симпатії від тієї людини, якій симпатизують, тобто наявність зустрічної симпатії [12, р. 300].

Як підкреслює А. Звоницька, поняття симпатії значно ширше за поняття соціального зв'язку, хоча вони перебувають у певному взаємозв'язку. «Всюди, де соціальний зв'язок існує, є й симпатія, але не скрізь, де є симпатія, існує соціальний зв'язок» [1, с. 220]. А. Звоницька використовує поняття еєктивності для пояснення феномену симпатії. «Вища, найрозвинутіша форма симпатії нерозривно пов'язана з еєктивною свідомістю того, хто симпатизує» [1, с. 221]. Сильна симпатія до іншого пов'язана з можливістю еєктивності своїх переживань та суб'єктивного досвіду на іншу особистість, що уможливує передбачення того, що може її радувати або що може викликати в неї страждання. Соціальний зв'язок сприяє поглибленню симпатії, а вона, своєю чергою, поглиблює соціальний зв'язок, тобто вона є невід'ємною частиною соціальності. Симпатія стає соціальним чинником згуртованості соціальних груп, будучи результатом

усвідомлення подібності свого власного суб'єктивного досвіду та досвіду інших членів групи². «Симпатія підвищує усвідомлення схожості суб'єкта з іншими членами соціального середовища й цим посилює усвідомлення своєї приналежності до групи; отже, полегшується перенесення еєктивної свідомості інших на себе» [1, с. 224]. Після завершення соціальної кризи саме симпатія стає фундаментом для відновлення соціального зв'язку між членами суспільства та виявлення спільних інтересів та цінностей. «Значення нових інтересів, у напрямі яких відбулося зрушення суспільної уваги, які є пунктом подібності, посилюється симпатією і завдяки цьому зростає ще швидше» [1, с. 232].

Треба відзначити, що в сучасній західній соціології та соціальній психології концепт симпатії знов набуває популярності; його часто порівнюють з емпатією та іншими емоційними станами [14-19] та не тільки позитивно, а й критично сприймають як передумову фрагментування соціальних мереж на замкнені угруповання. Д. Джервіс вважає, що симпатія може призвести не тільки до встановлення соціального зв'язку між індивідами, але й до посилення нарцисичних установок всередині окремих соціальних груп. «Симпатія може сприяти, а не протистояти егоїзму та самолюбству; задоволення від взаємної симпатії, здається, перетворюється на задоволення від взаємно посиленого марнославства. Найбільше я можу співчувати тим, хто найбільш схожий на мене, і це зміцнює мій власний – часто самообманний – образ себе, й суспільство перетворюється на серію фрагментованих мереж нервових нарцисів» [13, р. 108]. Д. Джервіс говорить про можливість іншого виміру симпатії — симпатії не стільки до тих, хто схожий на мене, скільки до тих, хто відрізняється від мене власним унікальним життєвим досвідом: «це не цілеспрямованість егоїстичного суб'єкта з його «корисними» інтересами, які потрібно захищати, а скоріше це належить до відкритості «Я» «іншому» досвіду, орієнтації на іншого саме як іншого у його відмінності. Це «розширення» симпатії – розширення не лише її діапазону, але її здатності поширюватися назовні, до досвіду відмінності» [13, р. 109].

У прикладному дослідженні Л. Бечтігер, А. Штайнхофф, М. Бучман та Л. Шенехен симпатія розглядається як пререквізит для встановлення інтимних, близьких, дружніх стосунків між підлітками: «глибоке визнання та розуміння почуттів, мотивів і потреб іншого впливає на взаємне розкриття та призводить до більш зрілої та інтимної дружби» [17]; й навпаки, взаємне розкриття може формувати та підсилувати симпатію між людьми.

К. Ірвін, Т. Макгримон, та Б. Сімпсон вважають, що наявність соціального зв'язку полегшує встановлення відносин симпатії, навпаки, незнайомці, між якими відсутній соціальний зв'язок, мали б рідше симпатизувати один одному [20, р. 382]. Як стверджують К. Ірвін, Т. Макгримон, та Б. Сімпсон, симпатія опосередковує загальний зв'язок між генералізованою довірою та кооперацією індивідів, а також взаємозв'язок між соціальними цінностями та кооперацією [20, р. 379].

Висновки

Праця А. Звоницької «Досвід теоретичної соціології. Соціальний зв'язок» може бути визнана одною з найзначущих в історії української соціології. У ній були передбачені деякі ідеї сучасних соціологічних концептів, наприклад, концептів соціальної мережі, соціального контакту, соціального конфлікту, соціального характеру тощо. Концепція симпатії та встановлення соціального зв'язку А. Звоницької випередила деякі положення символічного інтеракціонізму. А. Звоницька представила оригінальну концепцію соціального зв'язку з використанням авторського концепту еєктивності суб'єктивного досвіду особистості. Можна стверджувати, що творча спадщина А. Звоницької стоїть дещо особняком у загальному тренді дореволюційної та постреволюційної української соціології (яку було створено до та після революції 1917 р.), у якій найбільший інтерес викликали етносоціологічні теми національного відродження, національної культури та мови, українського державобудування. Однак А. Звоницька насамперед цікавилася фундаментальними соціологічними темами, які пов'язані з природою соціального, з феноменом соціального зв'язку як основи суспільного життя.

Список літератури:

1. Звоницкая А. Опыт теоретической социологии. Т. 1. Социальная связь. Киев: Книгоиздательство И. Самоненко, 1914. 294 с.
2. Звоницкая А. О новых течениях в учении о личности. *Вопросы изучения и восприятия личности*, 1919. № 1. С.108-120. URL: http://elib.gnpbu.ru/textpage/download/html/?bookhl=&book=behterev_voprosy-izucheniya-i-vozpitanija_1_1920
3. Звоницкая А. К вопросу об изучении преступника и преступности. *Научные записки Киевского института народного хозяйства. Техника, экономика и право*, 1924. № 3. С. 74-91. URL: http://wiki.kneu.edu.ua/Legacy/pdf/Tekhnika_ekonomika_i_pravo_N_3_1924.pdf
4. Звоницкая А. Психологический анализ связности речи и ее развития у школьника. *Ученые записки кафедры психологии Гос. пед. ин-та им. А. И. Герцена*. Ленинград, 1941. Т. XXXV.
5. Макеев С., Оксамитная С., Швачко Е. Социальные идентификации и идентичности. Киев: Институт социологии НАН Украины, 1996. 185 с.
6. Weber M. Basic sociological concepts. In: Whimster S. (ed) Id. *The essential Weber*, 2004. Routledge, London, pp. 311–358.

² Слід зазначити, що в концепціях Д. Юма та А. Сміта також йдеться про більшу ймовірність симпатії між людьми зі схожим суб'єктивним досвідом: «швидше за все, ми зможемо симпатизувати тим, хто схожий на нас і хто є найближчим до нас» [13, р. 107].

7. Panagia D. Inconsistencies of Character: David Hume on Sympathy, Intensity and Artifice. In: *Deleuze and Philosophy*. Edinburgh, 2006. Pp. 85-96. DOI: <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748624799.003.0006>
8. Coser L. *The functions of social conflict*. New York: The free press, 1964. 188 p.
9. Sorokin P. *Sociology of Revolution*. Philadelphia and London: J.B. Lippincott, 1925. 428 p.
10. Smith A. *The Theory of Moral Sentiments*. Penguin Books, 2009. 494 p.
11. Cooley C. *Human Nature and the Social Order*. New York: Routledge, 1983. 480 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203789513>
12. Mead G. H. *Mind Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. [Edited by Charles W. Morris]. Chicago: University of Chicago, 1934. 437 p.
13. Jervis J. Sympathy Theory. In: *Sympathetic Sentiments: Affect, Emotion and Spectacle in the Modern World*. London: Bloomsbury Academic, 2015. Pp. 85–110. DOI: <http://dx.doi.org/10.5040/9781472593030.ch-004>.
14. Darwall S. Empathy, sympathy, care. *Philosophical Studies*, 1998, 89(2-3), Pp. 261–282. DOI: <https://doi.org/10.1023/a:1004289113917>
15. Flax M. The difference between empathy and sympathy (and how too nurture both). *Sacap*, 1, 2018. DOI: <https://www.sacap.edu.za/blog/applied-psychology/empathy-vssympathy/>
16. Switankowsky I. Sympathy and Empathy. In *Philosophy Today*, 2000, Vol. 44, Issue 1, pp. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.5840/philtoday200044156>
17. Bechtiger L., Steinhoff A., Buchmann M., Shanahan L. Developmental Associations Between Sympathy and Mutual Disclosure in Friendships From Mid-Adolescence to Early Adulthood. *Journal of Research on Adolescence*, 2021, 31(2), Pp. 368-383. DOI: <https://doi.org/10.1111/jora.12602>
18. Sinclair S., Beamer K., Hack T., McClement S., Raffin Bouchal S., Chochinov H., Hagen N. Sympathy, empathy, and compassion: A grounded theory study of palliative care patients' understandings, experiences, and preferences. *Palliat Med.*, 2017, 31(5), Pp. 437-447. DOI: doi: 10.1177/0269216316663499.
19. Bloom Z., McNeil V., Flasch P., Sanders F. A comparison of empathy and sympathy between counselors-in-training and their non-counseling academic peers. *The Professional Counselor*, 2018, 8(4), Pp. 341–354. DOI: <https://doi.org/10.15241/zdb.8.4.341>
20. Irwin K., McGrimmon T., Simpson B. Sympathy and Social Order. *Social Psychology Quarterly*, 2008, 71(4), Pp. 379–397. URL: <http://www.jstor.org/stable/27644322>

Отримано 17.02.2022

Прийнято до друку 27.05.2022

THE CONCEPT OF SOCIAL CONNECTION BY AGNESA ZVONYTSKA

Bataeva Ekateryna – Dr Habil. (Philosophy), Professor, Department of Social Rehabilitation Technologies, Zhytomyr Institute of Economics and Humanities of the University «Ukraine»; 18, Vilskyi Shlyach Str., Zhytomyr, 10020, Ukraine, email: bataevaekaterina72@yahoo.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4628-4817>

The article considers the problems of the sociological concept of social connection by the first Ukrainian female researcher, A. Zvonytska, and establishes connections between her and modern sociological theories. It is noted that A. Zvonytska singled out three aspects of sociality, which can be conditionally called cognitive, actional, and communicative (social connection must be established by individuals consciously, and it can manifest itself in their joint activities, which must be coordinated). A. Zvonytska considers three moments in the process of establishing a social connection: 1) the moment of acquisition by an individual of knowledge and properties from the surrounding psychological environment, or the projective moment; 2) the refraction of this acquired knowledge and properties in personal consciousness, or the subjective moment; 3) the assumption of the existence of these subjectively refracted properties in the surrounding personalities as well, or the active moment. The negative consequences of breaking social ties in a situation of social conflict or social crisis are analyzed. The content of the regularities regarding the course of social conflicts formulated by A. Zvonytska is studied: 1) the deeper the social connection and closer relations in a social group, the sharper and stronger the social crisis occurs in it; 2) the stronger and more frequent the violation of norms that are imperative in the eyes of each conflict side, the stronger the indignation grows; 3) in the situation of the post-conflict state of society, hatred is replaced by social fatigue and a state of depression and apathy. It is emphasized that, according to A. Zvonytska, sympathy plays a significant role in the restoration of social connection. The social connection deepens sympathy, which in turn deepens social connection. It was concluded that sympathy becomes a social factor of cohesion of social groups and is the result of awareness of the similarity of the subjective experience of individuals.

Keywords: social connection, eactivation, conflict, sympathy, imitation.

References:

1. Zvonytska, A. (1914) 'Experience of theoretical sociology'. Vol. 1. *Social connection*. Kyiv: Book publishing house I. Samonenko [in Russian]
2. Zvonytska, A. (1919) 'On new trends in the doctrine of personality'. *Issues of studying and perceiving personality*. 1. 108-120. Available at: http://elib.gnpbu.ru/textpage/download/html/?bookhl=&book=behterev_voprosy-izucheniya-i-vospitaniya_i_1920 [in Russian]
3. Zvonytska, A. (1924) 'On the question of studying of the criminal and crime'. *Scientific notes of the Kyiv Institute of National Economy, Technology, economics and law*. 3. 74-91. Available at: http://wiki.kneu.edu.ua/Legacy/pdf/Tekhnika_ekonomika_i_pravo_N_3_1924.pdf [in Russian]

4. Zvonytska, A. (1941) 'Psychological analysis of the connectedness of speech and its development in a schoolchild' *Scientific notes of the Department of Psychology State. ped. Institute named after A. I. Herzen*. Leningrad. T. XXXV [in Russian]
5. Makeev, S., Oksamitna, S., Shvachko, E. (1996) Social identifications and identities. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Russian]
6. Weber, M. (2004) Basic sociological concepts. Whimster S. (ed). *The essential Weber*. Routledge, London, pp. 311-358.
7. Panagia, D. (2006) 'Inconsistencies of Character: David Hume on Sympathy, Intensity and Artifice'. *Deleuze and Philosophy*. Edinburgh. 85-96. DOI: <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748624799.003.0006>
8. Coser, L. (1964) *The functions of social conflict*. New York: The free press.
9. Sorokin, P. (1925) *Sociology of Revolution*. Philadelphia and London: J. B. Lippincott.
10. Smith, A. (2009) *The Theory of Moral Sentiments*. Penguin Books.
11. Cooley, C. (1983) *Human Nature and the Social Order*. New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203789513>
12. Mead, G. H. (1934) *Mind Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist* in Charles W. Morris (ed.) Chicago: University of Chicago.
13. Jervis, J. (2015) 'Sympathy Theory' *Sympathetic Sentiments: Affect, Emotion and Spectacle in the Modern World* London: Bloomsbury Academic, 85-110. DOI: <http://dx.doi.org/10.5040/9781472593030.ch-004>.
14. Darwall, S. (1998) 'Empathy, sympathy, care' *Philosophical Studies*, 89(2-3), 261-282. DOI <https://doi.org/10.1023/a:1004289113917>
15. Flax, M. (2018) 'The difference between empathy and sympathy (and how too nurture both)' *Sacap*, 1. Available at: <https://www.sacap.edu.za/blog/applied-psychology/empathy-vssympathy/>
16. Switankowsky, I. (2000) 'Sympathy and Empathy' *Philosophy Today*. 44(1). Pp. 86-92. Available at: <https://doi.org/10.5840/philtoday200044156>
17. Bechtiger, L., Steinhoff, A., Buchmann, M., and Shanahan, L. (2021) 'Developmental Associations between Sympathy and Mutual Disclosure in Friendships from Mid-Adolescence to Early Adulthood' *Journal of Research on Adolescence*, 31(2). Pp. 368-383. DOI: <https://doi.org/10.1111/jora.12602>
18. Sinclair, S., Beamer, K., Hack, T., McClement, S., Raffin, Bouchal S., Chochinov, H., and Hagen, N. (2017) 'Sympathy, empathy, and compassion: A grounded theory study of palliative care patients' understandings, experiences, and preferences' *Palliat Med.*, 31(5). 437-447. DOI: [doi: 10.1177/0269216316663499](https://doi.org/10.1177/0269216316663499).
19. Bloom, Z., McNeil, V., Flasch, P., and Sanders, F. (2018) 'A comparison of empathy and sympathy between counselors-in-training and their non-counseling academic peers' *The Professional Counselor*. 8(4). 341-354. DOI: <https://doi.org/10.15241/zdb.8.4.341>
20. Irwin, K., McGrimmon, T., and Simpson, B. (2008) 'Sympathy and Social Order' *Social Psychology Quarterly*. 71(4). 379-397. Available at: <http://www.jstor.org/stable/27644322>

Received 17.02.2022

Accepted 27.05.2022